

GAZETE VE DERGİLERİN OKUMA İÇİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hasan DUMAN

Bu yazımızda, süreli yayınlar içerisinde önemli bir yer tutan dergi ve gazetelerin bir milletin fikir hayatındaki yerini, bunların okuyucular arasında tutunmalarının nedenlerini ve ayrıca okumak için bir dergi ve gazeteyi seçerken, nelere dikkat edilmesi gerektiğini belirtmeğe çalışacağız.

1877 yılında Osmanlı Meb'usan Meclisinde matbuat kanunu görüşülürken, Agop Efendi şöyle diyordu: «Dünyayı terbiye eden matbuattır¹.» Agop Efendiye ne kadar hak versek de, günlük hayatımızda haşır neşir olduğumuz basına bir göz atınca, «dünyayı bozan matbuattır» diyeceğimiz geliyor.

Milletlerarası Kitap Yayma Teşkilâtı başkanı Avusturyalı Profesör Wanderberg, İstanbul Üniversitesinde, «Boş Zamanları Değerlendirme Semineri» nde yaptığı bir konuşmada; «Geri kalmış ve halkının çoğu okuma - yazma bilmeyen memleketlerde

ümmiliği yenmeye çalışan gayretler, sadece okuyup - yazma öğretmekten ibaretse, halk ve memleket için çok zararlı olur. Çünkü, okumayı öğrenenler, ahlâk ve kültürü bozan neşriyata saldırırlar. Eğer o memleketler, aynı zamanda halka nelerin okunması gerektiğini öğretmezlerse, bunun için gayret harcamazlar ve başarı kazanmazlarsa, halka okuyup - yazma öğretmeleri daha iyidir. Bu gibi neşriyatı okuyacaklarsa, halkın ummî kalması daha hayırlıdır²» demek suretiyle dikkatimizi haklı olarak bu yöne çekmektedir. İtina ile seçilmiş, iyi koleksiyonlardan meydana gelen, halka verilen yaygın bir kütüphane hizmeti yanında hergün bir az daha zenginleşen fikir ürünleriyle en iyi bir şekilde halka faydalanabilme imkânları sağlanabilirse, bizim için böyle bir tehlike söz konusu olamaz.

1 Hakkı Tarkı Us., Meclis-i Meb'usan 1877, (İstanbul, 1954), II, 259. s.

2 Abdülkadir Salgır, «I. Kütüphane Haftası Açış Konuşması», Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XIII, 3-4 (1964), 33-34. s.

Asıl konumuz olan dergiler, çoğunlukla haftalık, 15 günlük, aylık, 3 aylık veya yıllık olarak san'at, edebiyat, tarih, ekonomi, kütüphanecilik, ticaret, politika, mizâh ya da siyasi bir tez için neşredilen süreli yayınlardır. Dergilerin baş amacı, «haber vermek» değil, okuyucuları özel bir konuda aydınlatmak veya yorumlar yapmaktır. Dergiler, çıkış maksatlarına göre, «iddialı» yayınlardır. Söz gelişi bir ekonomi dergisi, o alanda derin ve taze incelemeleriyle tanınmış kimseleri topladığı ölçüde rağbet kazanır. Bir san'at dergisinde en güzel şiir, hikâye ve tenkitler çıkmalıdır.

Herhangi bir derginin yayın hayatında tutunup, okuyucular arasında yayılabilmesinin nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür : Maddî güç (sermaye,) derginin çıkarılışındaki amaç, dergiyi çıkaran veya çıkaranların fikrî gücü, karakteri v.b. ile çevreden gördüğü gerek maddî gerekse manevî yardım (çeşitli kurumlardan alınan reklâm, abone v.b.), belirli halk kitlesine sesini duyurması, yazı ailesinin karakterli oluşu, belirli bir fikrî savunması, gayenin tahakkuku, derginin kalitesi ve nihayet derginin fiyatı (dar gelirli vatandaşların rahatlıkla alıp alamıyacağı sorunu gibi³.)

Kültürde «millî» olmak tezi ile Türklerin tarih ve san'ata getirdikleri değerleri ortaya koyup savunan, dilde sadelik, vezinde hece ve özde de halka dönüş yanlısı olan dergileri görmek sevindirici oluyor.

Türk san'at ve fikir hayatında dergilerin rolü büyüktür. Bütün yeni ülküler ve görüşler, kitaplardan önce dergiler yoluyla tartışılmış ve tanıtılmıştır. Dergiler fikir ve san'at akımlarının odağı olmuştur⁴.

Genel olarak her ülkede dergi okuyucuları daha düşük oranda olup, haberleşme vasıtaları arasında radyo ve gazetelerden sonra gelmektedir⁵. Ancak, dergi okuyucularının bazı özellikleri vardır ki bunlar, bu oran düşüklüğünü telâfi edecek niteliktedirler; dergi, okuyucularının genellikle siyasi ve kültürel bakımdan daha aktif, hareketli ve çevrelerinde «kanaat lideri» durumunda kimseler oldukları görülmektedir. Kanaat liderlerinin, çevrelerindeki kimselerden daha çok okuyan kimseler olduğu,

3 Erdoğan Tan, «Dergiler ve Ünasya'nın Kültür Hayatındaki yeri,» Ünasya, 24 (Ağustos, 1967), 1. s.

4 Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı. I. c. (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1965), 468. s.

5 Dr. Üzer Ozankaya, Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri. (Ankara: Sevinç Matbaası, 1965), 16. s.

özellikle dergiler bakımından doğrudur. Ortalama bir kanaat liderinin gazete okuma ve radyo dinleme bakımından çevresindeki insanlardan iki defa daha aktif olduğu, buna karşılık dergi okuma bakımından bu farkın üç misline çıktığı yapılan araştırmalarla tesbit edilmiştir⁶.

Wilbur Schramm'a göre, dünyada en çok dergi okunan Amerika Birleşik Devletlerinde halkın % 60 ı ile % 70 i dergi okumaktadır⁷.

Genellikle dergiler, şu konularda daha çok önem kazanırlar;

a) Her hangi bir konuda son bilgilere ihtiyaç duyulduğunda, kitaplardaki bilgiler dondurulmuş olduğundan çoğunlukla müsbet ilimler ve teknolojiye, siyasi ekonomik ve endüstriyle ilgili sorunların çözümlenmesinde mühimdir.

b) Kütüphanede belirli bir konuyla ilgili kitabın bulunmadığı veya böyle bir eserin yazılmadığı hallerde bu sorun, özel-

likle bölgesel konularda önemlidir.

c) Belirli bir konuda çağdaş şahısların fikirlerini öğrenmek için sık sık aranırlar.

Gazeteler.— Yazılı haber vasıtaları arasında baş vurulması en kolay ve en ucuz olanı, şüphesiz ki gazetelerdir.

İster görüşlerini açığa vurarak ad yapmak isteyen parti organları olsun, ister büyük havadis gazeteleri olsun, bütün gazeteler haber yayınlırlar. İyi bir haberde ise, şu dört niteliğin bulunması gerekir: İlgi çekicilik, önemlilik tazelik ve doğruluk⁸.

Bütün olaylar, halkı aynı ölçüde ilgilendirmez. Gazetecinin ustalığı, büyük çapta bir müşteri kümesinin belirli bir anda dikkatini çeken şeyi sezebilmesindedir. Bir de günlük olaylar yığını içinde isabetli bir geçim yapabilmelidir. İlgi çeken olaylar, her şeyden önce günlük hayatın beylik oluşlarının dışında olmalıdır. Bu konuda Amerikalılar eğlenceli bir formül de atmışlardır ortaya; «Bir köpek insanı ısırırsa, bu haber olmaz! Ama bir adam bir köpeği ısırırsa, bu haber olur!»

Muhtevası, kitap ve dergilerden farklı olarak kısa olan gazetele-

6 Paul F. Lazarsfeld, Bernad Berelson and Hazel Gaudet, *Rad'io and Printed Page As Factors in Political Opinion and Voting*; Wilbur Schramm (Dert.), *The Process and Effects of Mass Communication*. (Urbana, Ill. : University of Illinois Press, 1955), 525. s.

7 Wilbur Schramm, *The Process and Effects of Mass Communication*, 81 s.

8 Pierre Denoyer, *Modern Basın*. Çev. : Adnan Cemgil. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1963), 6. s.

rin, söz gelişi siyasî davranışları yönünden iki temel görevi vardır :

a) Okuyucularına, içinde yaşadıkları şehirde, ülkede ve dünyada ne olup-bittiğini doğru olarak bildirmek ve bu olaylarla ilgili kamu oyunu yansıtmak, ,

b) Bu olaylar üzerinde yorumlar yaparak, önemini belirtmek.

Gazetelerin, bunların dışında okuyucularına ilân, reklâm ve iktisadi hayatla ilgili başka konularda günlük hayat için gerekli bilgileri vermek, onları kendi çevreleri dışına çıkararak dindirmek, fertler arasındaki münasebetlere konu sağlamak, nihayet sanayileşmiş toplumların büyük şehirlerinde insanların sık sık karşılaştıkları «yabancılaşma» tehlikesini önlemek gibi hizmetleri de vardır⁹.

Gazete sürümleri, milletlerde yaşama seviyelerinin yükselişi ve okur-yazar sayısına oranlı olarak artmıştır. Millet, devlet ve dünyaya işlerine halkın ilgileri ölçüsünde, gazeteler rağbet kazanmıştır. Savaşlar, devrim ve ihtilaller bu rağbeti son derece çıkarmıştır. Demokrasi, meclis oturumları, seçimler ve daha pek çok şey gazeteyi, çağdaş insanın vaz-

geçemediği ihtiyaçlar arasına katmıştır.

Artık bütün dünyada gazetele-
rin sonsuz bir gücü vardır. Hürriyet içinde ve kendi kendini denetliyerek gelişen bir basın, ülkesine büyük hizmetlerde bulunmak imkânına sahiptir. Arada bir bu büyük gücün kötüye kullanıldığı da görülmez değildir. Fakat bu durum, uzun boylu sürüp gitmez. Çünkü, gazete hiç bir baskıyı umursamasa bile, okuyucularının sağ duygusunu he-saba katmak zorundadır. Yoksa, satış yapamıyarak, basın âlemin-den çekilip gider.¹⁰

Genel olarak basının, özellikle gazetelerin, siyasî maksatlarla olayları objektif ölçüler içinde vermekten uzaklaşmaları, hemen her ülkede karşılaşılan bir durumdur. Bu durumun sebepleri ve önleme imkânları üzerinde geniş ilmî çalışmalar yapılmalıdır.

Gazetenin başlıca gayesi, yur-
karıda da belirtildiği gibi haber vermekten başka, bunun yanı sıra halkı ilgilendiren konularda röportajlar, olayları yorumlayan makale ve fıkralar, fotoğraf, desen ve karikatürler, gazetelerin görüşünü yansıtan baş yazılar, sanat ve kitap tenkidleri, tefrika halinde yayınlanan ilgi çekici romanlar, hâtıralar, resimli romanlar v.b. şeyler ile gazete, çağ-

9 Bernard Berelson, What Missing the Newspaper's Means; Wilbur Schramm (Derl.), The Process and Effects of Mass Communication. (Urbana, Ill. : University of Illinois Press, 1955), 38. s.

10 Kabaklı, Aynı eser, 485. s.

daş hayatın vazgeçilmez bir unsurudur.

Okunacak dergi ve gazeteleri değerlendirmek için bazı kıstaslar ve sorular vardır. Bunları uygulamak suretiyle bir gazete ve dergiyi isabetli bir şekilde seçmek mümkündür. Bunlar;

A. Gazete ve dergi i'le ilgili bilgiler:

1. Adı,
2. Nerede, ne zaman yayınlandığı, dili (Türkçe'nin dışında)
3. Boyu, sayfa ve sütun sayısı, özellik taşıyan tarafları,
4. İlk ve son sayılarının tarihi, yayınına ara verip vermediği, başka adlarla yeniden çıkıp çıkmadığı,
5. Fiyatı, kaç günde bir yayınlandığı,
6. Baskı sayısı, dağıtılma alanı,
7. Hangi basımevinde basıldığı,
8. Koleksiyonunun nerede, kimlerde bulunduğu.

B. Sahip ve idarecileri, devamlı yazarlarıyla ilgili bilgiler :

1. Sahibi,
2. Sorumlu idarecileri,
3. Devamlı yazarları (Yazarlar kadrosu),
4. Sahip ve idarecileri arasındaki değişiklik.

C. Gazete ve derginin muhteviyatıyla ilgili bilgiler;

1. Fikir cereyanları karşısındaki tutumu,
2. Siyasî cereyanlar ve partiler karşısındaki tutumu,
3. Bütününe göre belirli özelliği (Fikir, san'at, siyaset v.b.)
4. Hangi bakımlardan önemli olduğu, kaynak olarak değeri.

Ç. Bir ülkenin basın hayatındaki yeri :

1. Savunduğu anafikir,
2. Daha önceki cereyanlara bağlılığı,
3. Hangi çevrelerce benimsendiği, etki alanı,
4. O memleketin basın hayatına ne getirdiği (Teknik bakımından, yeni fikirler ve görüşler v.b. bakımlardan),

D. Bir ülkenin basın tarihindeki yeri ne olabilir :

1. Zaman» ve «Çevre» bakımından ele aldığı sorunlar,
2. Bugün için taşıdığı değer,
3. Siyasî, içtimaî, fikrî fonksiyonu,
4. Basın davası, kapatılma ve toplatılma bakımından üzerinde durulmağa değer olayların tesbiti gerekir¹¹.

¹¹ Doç. Dr. Caviit Orhan Tütengil, Gazete ve Dergileri İnceleme Metodu. (İstanbul : Fakülteler Matbaası, 1961), 2. s.

Bu ince tahlilden sonra varılan sonuç müsbetse ,o türlü gazete ve dergileri okumakta ve okutmakta bir sakınca yoktur.

Gazete ve dergilerin gerek neşredilmesinde ve gerekse oku-

yup, okutulmasında; Türk basınına ve mensuplarına, kütüphanelerine, öğretmenlerine ve bilumum aydınlarımıza büyük sorumluluklar ve görevler düştüğü inancındayız.

Hasan DUMAN